

Albrecht Dürer, *Riddaren, Döden och Djävulen*, gravyr (24,5x19) 1513, jämte *Melencolia I* och *Hieronymus* i sitt arbetsrum ett av Dürers tre "mästerstick".

Maskulinitet som prestation och sönderfall

av Sotiris Greveniotis

I en ny svensk bok diskuteras det maskulina projektets reaktiva och ständigt sönderfallande karaktär.

I förra numret av *Divan* noterade jag som hastigast Rolling Stones mefistofeliska motladdning av beroende, längtan och kärlek. Det paradigmatiske verket i denna anda kan inte vara annat än *Under my thumb* från 1966:

Under my thumb
The girl who once had me down
Under my thumb
The girl who once pushed me around

It's down to me
The difference in the clothes she wears
Down to me, the change has come
She's under my thumb ...

(Jagger/Richards, 1966)

Låtens marimbaprydda rytmer och förföriska melodi bär upp inget mindre än en revanschlysten kungörelse om underkuvandet av kvinnan. Av vikt är att triumfen föregåtts av ett förnedrande underläge. Ett maktskifte har ägt rum: fallosen, här knappt maskerad till en tumme, har nu fått överhanden.

Den första som förnedrar oss är en kvinna, konstaterade Robert Stoller (1985) och i en nyutkommen bok, *Det maskulina projektet* (2019), påpekar psykoanalytikern Gunnar Karlsson att Freud genom att betona att barnets första sexuellt färgade upplevelser med modern är av passiv karaktär, dvs. att det ammas, matas, sköts om, etcetera, öppnar för

en syn av de maskulint aktiva dragen som *reaktiva*, ett slags *försvar*.¹ Detta givet Freuds tes att ett passivt mottagande i allmänhet tenderar att framkalla en aktiv reaktion hos barnet: barnet kommer att söka aktivt kontrollera de intryck som omgivningen har påtvingat det. Karlsson känner här igen upprepningstvångets mekanism för hanteringen av traumatiska erfarenheter, utförligast beskriven i *Bortom lustprincipen* från 1920 (Karlsson 2019, s. 46f). Den falliska maskuliniteten står högt i kurs i vår kultur, konstaterar Karlsson, ”kanske därför att den skymmer den grund som den vilar på: vår sårbarhet och vårt beroende” (s. 8).

Maskulinitet bör förvisso ses som något föränderligt och polymorft, men dess varierande uttryck kan likväl ”skymma en mindre föränderlig och icke-skiftande problematik” (s. 56f). Det är denna latent nivå av maskulinitet som med hjälp av psykoanalytiska och fenomenologiska reflektioner adresseras i boken.

Karlsson börjar sitt företag med att skapa ordning i den snåriga begreppsapparatur som omgärdar kön och genus. Med fenomenologins hjälp undviker han biologismens och poststrukturalismens reduktionistiska poler och sätter i fokus en kropp som varken är determinerad av genetik eller skapad i språket, utan är den levda kroppen, ”ett kroppsligt naturligt varande i ljuset av ett meningsgivande subjekt” (s. 32). En avgörande distinktion är att det råder skillnad mellan en människas

¹ I Freudpassagen Karlsson refererar till är från Om den kvinnliga sexualiteten från 1931. En annan text som i sammanhanget kan ses som en nyckel, är Ytterligare iakttagelser rörande försvarspsykoneuroserna från 1896. Freud länkar där den hos män oftare förekommande tvångssymptomatologin till en underliggande hysterisk problematik, där det passiva erfandet av förförelse (trauma) vänts till aktivitet genom efterhandsverkan. Vägen till att betrakta den med manligheten associerade aktiviteten som reaktiv är därmed öppen.

könsidentitet, vilken ses som ett existerande varande som accepteras eller inte accepteras av individen, och *genus*. Det sistnämnda definieras som *en strävan efter en identitet*, eller kort och gott som *ett projekt*. Det är maskuliniteten som projekt som står i fokus för undersökningen och tesen som drivs är att fallisk maskulinitet som projekt är ouppnåelig eftersom ”den söker undkomma människans existentiella villkor: hjälplösheten, sårbarheten och beroendet” (s. 11).

Vad menas med *fallisk* maskulinitet? Egentligen något som ligger mycket nära den oreflekterade och stereotypa uppfattningen om hur en man ”är” eller i varje fall ”borde vara”: aktiv, i kontroll av yttervärlden likväl som av det egna känslolivet, stark, beslutsam, självhävdande sexuellt och rent allmänt, samt i en ständig rörelse mot horisonten, det vill säga driven av en önskan att gå bortom det befintliga, att transcendera (s. 94). Mätande, konkurrens och jakt på framgång följer denna strävan, och det är därmed lätt att förstå att projektet i fråga har efterverkningar på långt fler nivåer än det individuella psykets. Utan att tappa bort denna globala nivå – den utgör en oroande mörk fond för hela resonemanget – ställer Karlsson i centrum för sin undersökning frågan om hur den falliska maskuliniteten, eller rätt och slätt maskuliniteten (underförstått att det är stereotypen vi talar om) föds fram – dess psykogenes –, till vilket pris detta formerande sker, samt slutligen huruvida det finns något alternativ till den.

Genealogi

Freud kom som bekant att kritiserats tidigt för sitt försummande av att på djupet analysera relationen till modern. För honom utgjorde hon blott den självklara fond mot vilken kampen med fadern utkämpades. Traditionen efter Freud har med råge kompenserat för negligierandet av den för båda könen komplicerade relationen till henne. Med några få undantag har preoidipala och pregenitala nivåer i stort sett allt sedan dess stått i fokus för det teoretiska intresset. Melanie Kleins betydelse i sammanhanget kan knappast

överskattas även om hon inte alltid nämns. Robert Stoller förtjänar också att nämnas. Hans omfattande arbete kring kön, genus och sexualitet (exempelvis Stoller 1968, 1975, 1985) ritade om kartan, och placerade modern i centrum som det första identifikationsobjektet för båda könen. En profotofemininitet postulerades, som pojken därefter har att förhålla sig till, mest notoriskt genom sin rörelse bort från den (Greenson 1968; Stoller 1975). Könens respektive utvecklingsutmaningar hade därmed nyanserats och så att säga omfördelats: Det ser nu inte längre ut som att flickan inför ödet dragit det kortaste strået genom att behöva byta objekt från modern till fadern. Pojkens lott att behöva hantera traumat det innebär att vara av en annan sort än modern tycks nog så svårt.

En i diskussionen återkommande punkt är att separations-individuationsprocessen som i tid sammanfaller med upptäckten av könskillnaden, tenderar att traumatisera pojkar i större utsträckning, dessutom under en period då de anses vara kognitivt och känslomässigt mindre utvecklade än flickor (Stoller 1975; Karlsson 2019). Här lokaliserar alltså såret som utgör startpunkten för mannens resa bort från det bekanta – modern, hemmet (immanensen) – mot en okänd horisont (transcendensen). Pojken blir något annat, någon som ska förberedas inför ett annat öde. Jag återkommer till det.

Karlsson ansluter till den kritik som riktats mot Freud gällande försummelsen av moderns betydelse som identifikationsobjekt, det faktum att hennes omvårdnad aldrig blir en källa till identifikation för pojken (s. 52f). I linje med flera analytiker efter Stoller och Greenson betraktar han istället konstituerandet av (den falliska) maskuliniteten som just *ett avvisande av femininiteten/moderligheten* (s. 135). Maskulinitet förutsätter enligt denna tankegång femininitet för att kunna skilja ut sig. Vi bevittnar därmed en inversion av den gammaltestamentliga bild som gör gällande att kvinnan skapats ur mannens kropp. Den faktiska ordningen om *vem som föds ur vem* har blivit återställd, i alla fall om vi är eniga om att Första Moseboks andra skapel-

seberättelse inte kan ses som annat än just en skenmanöver, en motladdning i syfte att hålla det egentliga sakförhållandet på plats i det omedvetna. Den heliga skriften har dock inte misstagit sig helt: den kvinnlighet maskuliniteten avvisar och konstituerar sig som motståndare till är en konstruktion av mannen själv och inte något kvinnligt väsen i sig (jämför Beauvoir 1949; Benjamin 2004, 2015). Även detta kommer jag tillbaka till.

Vidare ansluter Karlsson till den kritik som senare teoretiker i sin tur riktat mot Stollers och Greensons syn på pojakens väg till maskulinitet som avhängig en lyckad aidentifikation med modern. I linje med bland andra Jessica Benjamins tankar ses detta resonemang snarare uttrycka ett skört identitetsskapande i kroniskt behov av att avsvärja sig kontakten med det ”kvinnliga”. Tvärt om ses en trygg och tidig identifikation med båda föräldrarna (liksom betydelsen av hur dessa relaterar till varandra och till barnet just i egenskap av någon av ett visst kön) som själva grunden till en stabil identitet. Men där Benjamin pläderar för en postoidipal fas som, till skillnad från den polariserande oidipala fasens projicerande av oönskade element in i den andre, upprätthåller spänningen mellan kontrasterande element så att de förblir potentiellt tillgängliga snarare än förbjudna (Benjamin 1995), vill Karlsson gå ett steg längre och introducera en *jag-identitet*. Denna tänks som varken feminin/maskulin eller en blandning av dessa genuskategorier. Syftet är att bereda plats åt en identitet betraktad från ett förstapersonsperspektiv, som föregår och utvecklas bortom genus, samt kan kopplas till en strävan mot autenticitet (Karlsson 2019, s 137f). I egenskap av ett i grunden narcissistiskt försvar mot våra existentiella villkor och smärtsamma upplevelser är det maskulina projektet nämligen att betrakta som en akt av förfrämmande (s. 144).

I bokens sista avsnitt nås kulmen av den dekonstruktion genusidentiteten genomgått. Karlsson låter där det sköra identitetsbyggandet brytas mot medvetenheten om vår ändlighet, och med döden som yttersta referens och rådgivare krackelerar det först-

nämnda: ”inför döden kan vi inte längre lysa med lånta fjädrar” (s. 178). Medvetenheten om vår dödlighet rymmer dock en yttersta möjlighet till konsolidering av självet och ett frigörande från stereotypiernas bojar – och, kan vi tillägga, transcendentens rastlöshet. Här öppnas så möjligheten till ett lustfyllt bejakande av det som är (immanens) och som håller på att gå förlorat – livet självt.

Karlssons arbete täcker ett stort fält och kan inte göras rättvisa i detta sammanhang. I det följande kommer jag att begränsa mig till att presentera några tankar som hans bok väcker hos mig. Sexualitetens placering i relation till ämnet blir av central betydelse. Karlsson förnekar inte kopplingarna mellan sexualitet och genus – själva benämningen *fallisk* maskulinitet vittnar om detta –, men han väljer uttryckligen att inte ta sexualiteten som utgångspunkt för sin förståelse av genus (s. 24). Utan att uppfatta att jag avviker från författarens linje och huvudsakliga poänger kommer jag att ändå låta sexualiteten bli det explicita prisma frågan bryts genom, och följa vad denna placering kan tänkas ge för kompletterande perspektiv.

I tur och ordning kommer jag att reflektera över (a) den sexuella fantasins förmåga att infiltrera vår syn på genus (b) den homoerotiska komponenten i mannens skapande av ”kvinnligheten” (c) och slutligen vår längtan att befrias från sexualiteten. Diskussionen kommer vara associativ och vinjetterna som i illustrationssyfte hämtas in, kommer även i fortsättningen att huvudsakligen vara från musikens värld.

Anatomin och ödet

Den sexuella fantasins förmåga att infiltrera skeenden utanför dess strikta domän är grundligt attesterad. Psykoanalysens födelse som teori och praktik är närmast synonym med denna observation. Och när det kommer till genus, till vår uppfattning om manligt och kvinnligt, kan vårt språk och tänkande omöjligen undvika att dras in i sexualitetens gravitationsfält. Kropparnas anatomi anger på så sätt de linjer längs med vilka

2 I det tankefyverkeri som kännetecknar de avslutande sidorna av Totem och tabu (1912–1913) kommer Freud in på människans omedvetna förståelse för seder, ceremonier och regler. Han diskuterar just transmission mellan generationerna när han konstaterar att ingen generation är i stånd att för nästa dölja mera betydelsefulla själsliga processer med en berömd hänvisning till det omedvetnas förmåga till dechiffring av andra människors reaktioner inklusive förvanskningar som tillgripits i uttrycket (s. 222).

språket kommer att löpa. Reproduktionens mysterium, med de tillhörande och allt annat överskuggande frågorna ”varifrån kommer jag?”, ”vem skapade mig?”, ”hur?”, ”varför?” formuleras i direkt anslutning till dess veck och utbuktningar. Och som om det inte räckte med det, har vi den märkliga njutning de berörda delarna kan alstra. Vi kommer med andra ord inte ifrån frågan hur vi placerar in oss i relation till våra och andras kön, hur vi löser den gåta sexualiteten ställer oss inför. Här finns en psykets och kulturens nexus, en innersta förbindelsepunkt i centrum för en virvlande galax av tankar, fantasier, föreställningar och strävanden.

Tankegången jag vill mejsla fram är närmast given och finns hela tiden implicit och stundtals explicit i *Det maskulina projektet* (jämför s 24): Vår syn på genus färgas av våra föreställningar om den heterosexuella akten. Ändå markerar Karlsson ett avstånd till att låta sexualiteten bli en utgångspunkt för undersökningen, bland annat med hänvisning till att könsidentitet och genus i grova drag föregår sexuell orientering (ibid). I min läsning är det dock lika sant - och för en tradition som laborerar med *det omedvetna* som sitt centrala begrepp kanske till och med nödvändigt – att hävda att ordningen är den motsatta, det vill säga att sexualiteten föregår och organiserar könsidentitet och genus, trots att de sistnämnda i individens yttre tidslinje kan observeras tidigare. Hur kan man påstå det? Av det skälet att den värld barnet möter redan är sexualiserad (jämför Laplanche 1999). Trots att barnet, idealt sett, skyddas från ett alltför tidigt konfronterande med en overt sexualitet så finns denna i sin bortträngda form redan från start, i allt från föräldrarnas kroppsliga och språkliga gensvar till sagornas, klädernas och föremålets värld. Allra tydligast, med nöd och näppe värd beteckningen omedveten, finns den i de förväntningar vi traditionellt ställer på respektive kön. Hur skulle en så gäll symbolik kunna passera utan att plantera in sitt budskap?²

Man kan alltså läsa den falliska maskuliniteten, precis som själva beteckningen antyder, som en *sexualisering* av ett ideal eller

en karaktär. Denna tankegång tycks som sagt löpa genom Karlssons text, men förblir implicit, möjligen då de yttre händelserna som fokuseras anses inträffa under en period i pojken liv innan en sexuell orientering utvecklats. Dock är den yttre tidslinjen i sammanhanget av begränsad betydelse då sexualiseringen i fråga möter barnet utifrån, som den bortträngda del av det budskap vi har i beredskap för det. Barnet har att förhålla sig till denna värld och kommer förstås att göra det med *sitt* specifika svar.

Vilket budskap gällande maskulinitet fångas upp och skapas på nytt i skarven mellan generationerna, hur kan berättelsen om mannen/pojken tänkas se ut?

Riddaren

Alla ser i någon mening upp till den heterosexuella mannen. Han är trots allt den som lyckats besegra draken. Eller i varje fall den som vågat besöka dess bo och återvänt levande. Vi uppfattar, intuitivt om inte annat, att han har löst en beundransvärd uppgift. Inte märkligt att pojken tidigt rustar och rustas för att axla ett uppdrag av denna dignitet. Hur skulle han annars våga sig på sin framtida resa? Åtminstone är det vad han intalar sig, och inte bara han. De vuxna runt omkring, män och kvinnor, alla med spåren av det hjälplösa barnet inom sig, bistår honom med förberedelserna. En sådan hjälte behöver vi, det är uppenbart. Sårbarheten som i själva verket råder inför kvinnan – rädslan att inte duga inför henne, att inte hålla måttet, alternativt att helt förlora sig i henne – behöver ingen närmre presentation. På en annan och kanske mer rudimentär nivå handlar behovet om att få utrymme i relationen till henne. Den triangulering som faderns närvaro innebär, det faktum att han töjer ut dyaden och begränsar den preoidipala moderns makt, förvandlar potentiellt denne rival till hjälte över en natt, för både pojkar och flickor (jämför Chasseguet-Smirgel 1976). Betydelselagren är många, och bland dessa finns även trösten för sorgen över att behöva vara av en annan sort en modern. Pojken kompenseras med ränta,

och överskottet bidrar till en överladdning av symbolen för skillnaden – fallosen.

På detta sätt kan vi föreställa oss skapelsen av symbolen framför andra, som kommer att lägga sig över det livgivande bröstet men ändå behålla det inom sig likt en dubbelexponering på en äldre svagare bild. Vi tröttnar aldrig på att besjunga hans hjältomod, och allt hade kanske varit i sin ordning om det hade stannat vid det, om riddaren efter sin bragd så att säga kommit hem och tagit av sig rustningen för att återgå till sina civila sysslor. Problemet uppstår då rustningen inte tas av och personligheten stelnar i den erigerade penisens form. Aldrig svag, aldrig osäker, aldrig vilse. En sådan hållning kan i längden inte annat än leda till problem, för hjälten själv och hans omgivning.

Naturen, vilken den än må vara, har i varje fall inte ansetts räcka till, människan har behövt hjälpa till vid konstruerandet av maskuliniteten. Det kanske inte är så märkligt. "[D]et ligger i hela folkets intresse att män träder in i sexuallivet med full potens" påstod Freud (1898, s. 55 kursiverat i originalet). Och vem skulle våga närma sig en kvinna utan ett visst uppblåsande av manligheten? Mäns anatomiska utsatthet gör dem kroniskt sköra och i ständigt behov av inre eller yttre *mojos* för att vara funktionella. Aggressivitetens roll är av betydelse: det är både sant och inte, att barnet missuppfattar vad det "ser" i urscenen. Det finns ett ovedersägligt samband mellan våld och sexualitet och förövarens roll faller regelmässigt på mannen. Att vara den som penetrerar genererar en skuld som måste hanteras. Samhället förhåller sig, liksom mannen själv, ambivalent till denna skuld.

Icke-härbärgerande

Pojken som ska bli man förbereds alltså för en väg som inte är helt enkel att gå. Sex, våld och skuld beledsagar honom så som Albrecht Dürers riddare beledsagas av djävulen och döden. I *No Quarter*, en låt från en annan brittisk rockensambels kanon, även den notoriskt fallisk, beskrivs vägen i fråga så här:

Walking side-by-side with death

The devil mocks their every step

[...]

They carry news that must get through

To build a dream for me and you

They choose the path where no one goes

They hold no quarter

They ask no quarter

(Jones/Page/Plant, 1973)

Till att börja med känner vi igen Dürers riddare; nästan lika mycket från tonernas kusliga stämning som från beskrivningen. Männen ger sig iväg ut mot det okända. På en manifest nivå är texten en lätt kamouflerad programförklaring av gruppens ambitioner: *Led Zeppelin* ska ses som ett band som bryter ny musikalisk mark och som rent allmänt inte ber om ursäkt för sig själva, på eller utanför scenen. Detta är rockmytologi i arketypiskt fallisk form. På en annan nivå, om det ens kan kallas det, anar vi maskulinitetens sexualiserade hållning och vårt behov av den (they carry news that must get through, to build a dream for me and you). Inte minst noterar vi den transcendens Karlsson sorterar under det falliska paradigmet, med dess sexuella konnotationer kan man tillägga (they choose the path where no one goes), samt *avvisandet av härbärgerandet* – här ges ingen pardon, *no quarter*. I detta uttryck som till svenskan närmast översätts med "utan pardon", sammanfaller oviljan att härbärgera och det penetrerande våldet. Etymologiskt tros frasen stamma ur en numera förbjuden militär praktik som signalerar att man inte tar fångar – man ger inget härbärge, no quarter. Alternativt härleds betydelsen ur att man inte är "in quarters", inte fraterniserar med fienden. Även denna tolkning är intressant för sammanhanget. Strofens sista mening signalerar att en man inte ger upp, inte låter sig tas tillfånga. Sammantalet ger bilden följande: *Jag härbärgerar inte, jag penetrerar; jag är inte mjuk, jag är hård; jag vågar göra något inte alla vågar/kan; jag ger mig in i det okända; jag känner ingen skuld, jag ger ingen pardon; jag låter mig inte tas levande*. Dessa positioneringar kan i sin tur reduceras till *Jag är inte kvinna; jag är inte homosexuell*.

³ Man kan läsa Benjamin (2015) som att hon antyder att det är denna "skugga" som skrämmer fäder från att bejaka sonens identifikatoriska kärlek, något som skapar det underskott av pappa, överskott av mamma som bland andra Chodorow (2015) i Stollers efterföljd ser som en grogrund för den sköra falliska maskuliniteten.

En identifikation med faderns genitala kvaliteter underlättar en integration av moderlighet (med stabilare identitet som följd) då den genitala nivån erkänner könsdifferentieringen och den tillhörande begränsningen, det vill säga den symboliska kastrationen (Karlsson 2019, s. 105).

⁴ Jag utgår här från Ogdens (1982) definition av projektiv identifikation som (a) en omedveten fantasi om att projicera en önskad del av självet in i en annan person, som på detta sätt annekteras/kontrolleras (b) att interpersonell press utövas på den personen att agera i enlighet med projektionen. Jämför också Betty Josephs formulering om den projektiva identifikationens ännu inte uttömda relation till erotisering (1988).

Verklig maskulinitet är en *prestation*, något som måste åstadkommas eller erövrats, upprepar Karlsson. Den stereotypa uppfattningen som gör gällande att en riktig man är något man *blir*, tas alltså på orden. Samtidigt understryks idén om maskulinitet som en reaktionsbildning, ett försvar, samt det projektartade i mannens strävan efter en identitet som egentligen aldrig uppnås, som ständigt riskerar att kollapsa (s. 117f). Transponerad till sexualitetens nivå är prestationen i fråga enkel att förstå. Men här följer sig mer: bedriften att inta den "aktiva" positionen gentemot den skrämmande men lockande kvinnan genererar inte bara ovanbeskrivna skuld utan sker även till priset av en bortträngning av den erotiska undergivenheten i relation till fadern. Bortträngningen i fråga kan från denna stund tänkas som en följeslagare i form av en skugga, med allt vad bilden innebär: omöjlig att skaka av sig och potentiellt skrämmande. Att lära sig leva med denna skugga framstår som en av de viktigaste utvecklingsuppgifterna för en man.³

Om vi är beredda att på allvar tillskriva tanken om den psykiska bisexualiteten betydelse får vi således ytterligare ingångar till förståelsen av den simultana klyvningen i maskulinitet och femininitet. Heterosexualitet kan ur ett psykoanalytiskt perspektiv inte ses som något givet helt, utan behöver förklaras så som alla sexuella lösningar. Vart tar pojkens masochistiska impulser inför fadern vägen? De förnekas och projiceras in i kvinnan, eller med Benjamins (1998, s. 57–58; 2004) formulering i dotterns/systems position. Hon blir den som får bära pojkens längtan att få vara liten och hjälplöst mottagande inför en stor och mäktig man (och bakom denna bild den än mer bortträngda, inför en stor och mäktig kvinna). Den maskulina konstruktionen av "kvinnlighet" lägger sig på så sätt över kvinnans upplevelse och skapar ett tryck mot ett svar. Men svaret ekar alltid ihåligt, om det ens går att formulera. Mannen blir kvar med sin Freudiska undran "vad vill kvinnan egentligen?"; en kronisk förvirring som ur detta perspektiv blir begriplig, då frågan endast på ett yligt

plan är formulerad till henne. Det är mannen som förundras över hur kvinnan/han själv kan vilja ha det av honom förkastade (och begärda). Att kvinnan har sina egna motiv till underkastelse säger sig självt, men det hör till en annan berättelse. Poängen är denna: pojkens libidinöst laddade undergivenhet i relation till fadern trängs bort, och projiceras med kraft in i kvinnan för att i den sexuella fantasin och praktiken återupplevas i vad som skulle kunna betecknas som en *projektiv identifikation*.⁴ "Mysteriet kvinnan" har på detta sätt skapats i samma rörelse som den manifesta heterosexualiteten konstituerats, och associationerna går nu till en annan skapelsemyt, den Platon låter Aristofanes anföra i *Gästabudet*. Som bekant gör myten gällande att människan i begynnelsen varit en hel varelse som Zeus klivit i två delar vilka därefter för evigt söker sin andra hälft. Analytikerns roll i sammanhanget är som alltid att bistå subjektet att i sinom tid hämta hem projektionen, att våga sig på att kännas vid sin "förlorade" hälft.

Återförda till sexualitetens område blir maskulinitetens karakteristika möjligen något lättare att härbärgera. En viss förståelse och till och med sympati kan uppbyggas för vår tragiske hjälte. Det är framför allt falliskhetens infantila misskännande av det andra könet samt läckaget av dess rastlösa självhävdelse till strävanden utanför erotikens domän som blir problematiska. På motsvarande sätt kan man utifrån detta perspektiv tänka sig försöket att undkomma maskulinitetens karikatyrer som en önskan att freda zoner bortom sexualitetens område, att skaka sig av den ständige fridstöraren. Det är en rimlig önskan av ett civiliserat samhälle.

Bortom sexualiteten?

Det minne som framförallt sticker ut från mina filosofistudier i tidiga tjugooårsåldern är en anekdot från katedern om att Schopenhauer med en suck av lättnad ska ha välkomnat den impotens som vid en viss ålder drabbat honom.⁵ Äntligen kunde han

få ro till annat. Att just detta minne reser sig som ett litet monument över flera års teoretiska studier, begravda och bortglömda, säger förstås en hel del om flera saker. Det jag här har för avsikt att än en gång poängtera är sexualitetens ständigt infiltrerande och störande verkan och den tillhörande längtan efter frid dess pockande skapar.

Karlssons önskan att föra in en jag-identitet i diskussionen om genus kan läsas just som en önskan att hitta ett bortom, eller hitom, sexualiteten. Den är, hur viktig den än må vara, inte allt. *Härbärgerandet* blir här av central betydelse. Kroppens yta och funktioner är trots allt mycket mer än könen som lätt hamnar i förgrunden, eller döljer sig i bakgrunden och därifrån utövar sin verkan. Vi har till exempel huden med dess värme och textur, famnen, knäet, andedräkten et cetera. De utgör en bakgrund, en atmosfär; de är kanske inte lika iögonfallande och fascinerande som protagonisterna (bröst, penis), men är likväl scenens självklara fond, en förutsättning för handlingarna som kommer att utspelas (s. 110). Är inte dessa delar av kroppen förknippade med njutning? Jo, absolut (förutsatt ett tillräckligt härbärgerat och libidinöst laddat hudjag – Anzieu, 1985). Men denna form av njutning är av ett annat slag, global till sin karaktär, närmast en stämning och inte av det påträngande slag som vi normalt förknippar med sexualitet. Det är ett välbehag att jämföra med beskrivningar av paradiset – den våldsamma sexualiteten ännu inte känd, eller för tillfället glömd. Det utgör jagets pulserande, som Karlsson genom Levinas påpekar (s. 187f), och detta härbärgerade tillstånd känner många av oss igen och välkomnar som något högst önskvärt. Existensen upplevs här som god i sig själv. Men vi störtar förr eller senare ur denna trädgård och sexualiteten i sin krävande form gör sig åter känd.

Karlsson skriver övertygande om det som försummas i den falliska maskulinitetens avståndstagande från härbärgerandets paradigm, och som psykoanalytiker är det lätt att känna igen beskrivningarna från mottagningsrummet: känslan av mening och värde som

endast kopplas till uppseendeväckande prestationer, rädslan för att *falla* (en logisk följd av föreställningen att befinna sig på topp), känslan av otillräcklighet och inre tomhet då man inte når upp till sina ideal, svårigheten att sörja, liksom svårigheten att dela känslor utan att nödvändigtvis prestera något. Det är samtidigt viktigt att inte läsa *Det maskulina projektet* som ett fördömande eller underkännande av den kraft som finns i falliskheten. Det handlar, som så ofta när det kommer till psykoanalytiska ideal, snarare om att uppnå en rörlighet mellan positioner, eller alternativt formulerat, om att bistå ett vidgande av den gränsyta mot vilken erfarenheten bryts. Karlsson skriver:

Omsorg och upplevelsen av att vara härbärgerad främjar möjligheten att öppna sig för sin subjektivitet. Det innebär inte att vi förnekar den spontana, transcendande rörelsen, men vi förlorar oss inte i den, utan kan istället få fatt i dynamiken mellan immanens och transcendens. Det är den falliska maskulinitetens ensidiga fokus på transcendensen som blir problematiskt, då kontakten med de djupare strävandena klipps av. (s. 160)

Karlsson ställer slutligen maskulinitetens sköra identitetsbygge mot medvetenheten om vår död. Identitet och dödlighet ses som antitetiska, och i krackelerandet av den förstnämnda kan en glipa mot ett mer autentiskt varande öppnas, en ”glädjefylld existens befriad från narcissistiska strävanden, såsom prestationsångest, rivalitet och jämförande med andra” (s. 184).

Jag sympatiserar med Karlssons framlyftande av ändlighetens betydelse för att meningen och skönheten i vår tillvaro ska framträda i all dess skärpa, men förblir min linje trogen och provar att påstå att sexualiteten och den mani den oundvikligen hänger samman med, är vad som utgör dödens antites. Att den kan drivas till en nivå som leder till destruktion och rent av död, är en annan fråga. Sexualiteten är i grunden livet självt som trotsar dödens oundviklighet och så att säga dansar ända

5 Jag tar inte ansvar för riktigheten i anekdoten, minnet kan mycket väl ha förväntats med åren; det kan till exempel ha rört sig om en annan filosof.

in vid avgrundens rand. Vad vi än fått höra om "lilla döden" och liknande formuleringar som vill länka sexualiteten till döden, så är den i själva verket dödens absoluta motpol; dödens tillnyktrande effekt skingrar erotiska fantasier lika enkelt som vinden blåser bort servetterna på en uteservering. Men så snart dödens skugga (för stunden) passerat kommer den njutning som själva varandet innebär att börja ladda, att börja på nytt samla upp livets pulserande, som för eller senare kommer att finna en form, kommer att röra sig från bakgrundens oceaniska form, till mer utmejslade förgrundsgestalter "... and the wheel rolls on", för att parafrasera ytterligare en rad ur Led Zeppelins kanon (Page/Plant, 1975).

Inte heller i detta sammanhang går det alltså att helt bortse från det heroiska inslaget i den maniska dans vi bevittnar. Den bör inte lyftas till en nivå som överskuggar allt annat, men den livgivande kraft falliskheten ändå är ett uttryck för kan heller inte negligeras. Den må vara partiellt reaktiv, men att reagera är också att leva.

*

Så, större rörlighet, bort från den stelnade ensidigheten, ja, men också en viss sympati för fridstöraren, då han ytterst, i alla fall om den tankegång jag här presenterat äger någon riktighet, representerar livet självt.

En sista musikalisk utveckling, en kanske given association då man kommer på sig själv att agera djävulens advokat – slutverserna från Rolling Stones *Sympathy for the devil*.

[...]
Pleased to meet you
Hope you guessed my name
But what's confusing you

Is just the nature of my game

Just as every cop is a criminal
And all the sinners saints
As heads is tails
Just call me Lucifer
'Cause I'm in need of some restraint

So if you meet me
Have some courtesy
Have some sympathy, and some taste
Use all your well-learned politesse
Or I'll lay your soul to waste, mm yeah
(Jagger/Richards, 1969)

Sammanfattningsvis har jag argumenterat för att det som trycker på och gör sig påmint i konstruktionen av maskuliniteten, från omgivningen likväl som "inifrån" det växande barnet, är sexualiteten och de ängsligheter, befogade eller fantiserade, den innebär. Uppgiften för oss, som analytiker eller samhälle, oavsett det sisufosartade i den, är att återföra den dit den "hör hemma" och med rätta kräva att andra aspekter av tillvaron som lätt dränks av dess buller kan föra sin talan. Karlsson lyfter fram dessa perspektiv på ett förtjänstfullt sätt i sitt arbete. Vidare har jag antytt betydelsen av den bortträngda homoerotiska komponenten i mannens konstruerande av "kvinnligheten", hans upptagenhet av sin egen skapelse och den inneslutenhet projektionen skapar. Slutligen har jag lyft fram att fridstörarens (sexualitetens) verkan är komplex och dess roll – ytterst ett uttryck för livet självt – inte lätt att förhålla sig till. Kriget är alltings fader, gör den kryptiske Herakleitos gällande i ett av sina berömda fragment, och ekot från denna sats har aldrig slutat ljuda och förbrylla.

Litteratur

- ANZIEU, D. (1985): *Hudjaget*. Falun: Natur och kultur 2000.
- BEAUVOIR, S. (1949): *Det andra könet*. Stockholm: Nordsteds 2006.
- BENJAMIN, J. (1995): "Sameness and Difference: Toward an 'Overinclusive' Model of Gender Development". *Psychoanal. Inq.*, 15(1):125–142
- (1998): *Shadow of the Other*. New York: Routledge.
 - (2004): "Deconstructing Femininity: Understanding 'Passivity' and the Daughter Position". *Annu. Psychoanal.*, 32:45–57
 - (2015): "Masculinity, Complex: A Historical Take". *Stud. Gen. Sex.*, 16(4):271–277
- CHASSEGUET-SMIRGEL, J. (1976): "Freud and Female Sexuality – The Consideration of Some Blind Spots in the Exploration of the 'Dark Continent'". *Int. J. Psycho-Anal.*, 57:275–286
- CHODOROW, N.J. (2015): "From the Glory of Hera to the Wrath of Achilles: Narratives of Second-Wave Masculinity and Beyond". *Stud. Gen. Sex.*, 16(4):261–270
- FREUD, S. (1896): "Ytterligare iakttagelser rörande försvarsneuropsykoserna". *S.Skr III*. Stockholm: Natur & kultur 1997.
- (1898): "Sexualiteten i neurosernas etiologi". *S.Skr. V*. Stockholm: Natur & kultur 1998.
 - (1912–1913): "Totem och tabu". *S.Skr X*. Stockholm: Natur & kultur 2008.
 - (1920): "Bortom lustprincipen". *S.Skr IX*. Stockholm: Natur & kultur 2003.
 - (1931): "Om den kvinnliga sexualiteten". *S.Skr V*. Stockholm: Natur & kultur 1998.
- GREENSON, R. (1968): "Dis-Identifying from Mother: Its Special Importance for the Boy." *Int. J. Psycho-Anal.*, 49:370–374
- HERAKLEITOS. *Fragment*. (Övers. H. Rehnberg, H. Ruin) Malmö: Kykeon 1997.
- JOSEPH, B. (1988): "Projective Identification: Clinical Aspects". I J. Sandler (red.) *Projection, Identification, Projective Identification*. London: Karnac.
- KARLSSON, G. (2019): *Det maskulina projektet*. Stockholm/Höör: Symposion.
- LAPLANCHE, J. (1999): *Essays on Otherness*. London: Routledge.
- LED ZEPPELIN. (1973): "No Quarter". *Houses of the holy*. London: Atlantic Records.
- (1975): "The Wanton Song". *Physical Graffiti*. London: Swans Song.
- OGDEN, T. (1982): *Projektiv identifikation och psykoteraeutisk teknik*. Stockholm: Natur & kultur 1987.
- PLATON. "Gästabudet". *Skrifter bok I* (Övers. Jan Stolpe) Stockholm: Atlantis 2000
- ROLLING STONES. (1966): "Under My Thumb". *Aftermath*. London: Decca Records.
- (1969): "Sympathy for the Devil". *Beggars Banquet*. London: Decca Records.
- STOLLER, R. (1968): *Sex and Gender*. New York: Science House.
- (1975): *Perversion*. London: Karnac 2003.
 - (1985): *Observing the Erotic Imagination*. New Haven: Yale University Press